

ОБНОВА СРПСКЕ ФИЛОЛОШКЕ ТРАДИЦИЈЕ

У раду се анализира савремени тренутак српске филологије. Показује се да данас постоји институционална српска филолоија, која суштински не произилази из српске филолошке традиције, и аутентична србистика, која наставља и афирмише аутентичну филолошку мисао свога утемељивача Вука Караџића. Аутентичну вуковску србистику данас најзначајније у својим књигама заступају универзитетски професори: Петар Милосављевић, Радмило Маројевић и Милош Ковачевић. У раду је укратко приказан процес обнове србистике у посљедње двије деценије. Истакнута је подударност између темељних филолошких одређења обновљене и вуковске србистике, и опречност тих ставова са номинално српском, антивуковском, савременом институционалном српском филологијом.

Кључне ријечи: Вук Стефановић Караџић, србистика, српска филолошка традиција, славистика, Петар Милосављевић, Радмило Маројевић, Милош Ковачевић, обнова србистике, институционална србистика.

1.

На питање: има ли смисла данас (још увијек) говорити о *обнови србистике*, може се одговорити двоструко: одрично и потврдно. Одрично: имајући пред очима немали број релевантних књига и појединачних радова написаних у протеклих нешто више од двадесет година у којима се на експлицитан начин, истовремено на више планова, реafirмише аутохтона српска филолошка традиција. Научни принципи вуковске србистике – упркос стопедесетогодишњем потискивању и оспоравању – незамјењиви су постамент савремене српске филологије. Услед свега тога, србистика није само обновљена него је обогаћена новим прилозима којима су отворене њене нове перспективе у домену фонологије, исто-

¹ dusko.p@blic.net

рије српског језика, творбе ријечи, текстологије итд. Водеће личности у обнављању (и обновљене) србистике су универзитетски професори Петар Милосављевић, Радмило Маројевић и Милош Ковачевић.

Зашто се, међутим, упркос наведеном, на питање са почетка текста може одговорити и потврдно? Зато што вуковска србистика, упркос раскривању свих ненаучних и по српски народ штетних сербокroatистичких тековина, и поред дводеценијских обновитељских напора, није постала институционална српска филологија. Рад водећих националних научних и културних институција, затим школски програми и уџбеници из националних дисциплина, још увијек нису у складу са темељним србистичким принципима. Сербокroatистика је, према томе, у самим темељима савремене институционалне србистике.

2.

Актуелни тренутак српске филологије, као уосталом и њен историјат у поствуковском периоду, у знаку су тешко објашњивих парадокса. Сљедствено томе, Срби су данас један од ријетких европских народа који готово половину свог нововјековног трајања, упркос обнављању националне државе, има погрешне и са стране наметнуте представе о темељним чиниоцима националне препознатљивости. Српском језику је мијењан идентитет, постојао је, а и данас егзистира, не само под српским него и под више других имена, због чега се може, лингвистички гледано, говорити о *српском језику и српским језицима*, при чему његова супстанца скоро ни минимално није измијењена. Корпус српске књижевности је, нарочито кроз издавачке пројекте и књижевоисторијске синтезе израђене у другој половини двадесетог вијека, знатно редукован, чиме је напуштена дуга традиција конзистентног књижевноисторијског представљања српске књижевности. Упорно се истрајава на изневјеравању филолошких ставова најзначајнијег српског филолога Вука Караџића. На овој опасној инверзивности – овдје конкретизованој преко неколико издвојених примјера - вршена су учестала изокретања филолошке и националне свијести. Принцип је остајао исти: потискивање чињеница за рачун њихове погрешне интерпретације те грађење идентитета према туђим политичким интересима и пројекцијама. То је скоро беспримјерни гротескни тријумф уланчаних парадокса, које неизоставно мора имати на уму онај ко мисли о српској филологији данас.

3.

Путеви и странпутице српске филологије најлакше ће се приказати ако се она подијели у три већа времеска периода. Први одсјек, у коме се србистика конституише и једновремено афирмише на европском плану, могао би се, према главном српском филологу Вуку Караџићу, назвати *вуковски*. За вуковски период српске филологије може се рећи да, промјењивим интензитетом, траје до почетка Првог свјетског рата. Други период српске филологије, доминантан у другој половини деветнаестог и скоро кроз цијели двадесети вијек, јесте *сербокроатистички*. Утемељивач сербокроатистике и њен вишедеценијски главни заступник био је највећи хрватски филолог Ватрослав Јагић. Његова одређења су била у непомирљивом размимоилажењу са свим кључним филолошким схватањима Вука Караџића, иако се више од једног вијека истрајавало на интерпретацијама да је Јагић Вуков сљедбеник и настављач. Да би се потпуније приказао, сербокроатистички период се може подијелити у три микроцјелине. До Првог свјетског рата, сербокроатистика је међу Србима ипак у сјенци србистике, која је институционална српска филологија. Водећи српски научници сљедбеници су властите филолошке традиције. Између два свјетска рата, за вријеме постојања прве југословенске државе, сербокроатистика се фаворизује и учвршћује као официјелна филолошка дисциплина. Међутим, србистика још увијек није у потпуности маргинализована. На примјер, у више издања се обнавља *Преглед српске књижевности* Павла Поповића, књига у којој је дубровачка књижевност приказана као интегрални дио српске књижевности. У другој половини двадесетог вијека, све до ратног разбијања друге Југославије, сербокроатистика је доминантна филолошка доктрина, институционализована и под будним политичким старатељством. У домену језика најважнији програмски документ је *Новосадски договор*, потписан у Покрајинском комитету Савеза комуниста Војводине, док је за преобликовање књижевноисторијске свијести пресудну улогу имала едиција *Српска књижевност у сто књига* (1959–1966), коју су као заједнички издавачки подухват објавиле Матица српска и Српска књижевна задруга. Коначно, у постјугословенском периоду српска филологија се поново вратила своје првобитном називу. На основу тога, трећи период српске филологије морао би се означити као *србистички*. У стварности, међутим, ситуација је битно другачија. Институционална србистика и данас је то само номинално. Суштински, она још увијек реализује сербокроатистички, а заправо, хрватски филолошки програм.

На срећу, у нашем времену на српској филолошкој сцени постоји и снажно дјелује још јада струја, коју ћемо, због тога што реafirми-

ше истинску српску филолошку традицију, такође назвати *вуковском*. Оријентацију савремене српске филологије коју предводе Петар Милосављевић, Радмило Маројевић и Милош Ковачевић, а којој припадају и бројни други савремени српски лингвисти, књижевни историчари и писци, најупечатљивије представља дјелатност Покрета за обнову србистике, основаног на иницијативу Петра Милосављевића у Приштини 1997. године, док идејна становишта, најсведеније и најодређеније, репрезентује *Слово о српском језику, језичко законoправило српског народа*, које је потписала група српских филолога и писаца у Београду 1998. године, те *Закључци* Новосадског скупа, научног симпозијума одржаног у Новом Саду 2008. године.

4.

У раном процесу обнављања србистике, почетком десете деценије двадесетог вијека, један од главних задатака био је да се реактуелизује аутентична филолошка мисао Вука Карацића. Да би се адекватно схватио Вуков рад и разумјели критеријуми којих се досљедно, од почетка до краја своје дјелатности, придржавао, њих је неопходно контекстуализовати у оквирима славистике. Друкчије речено, главни српски филолог се држао постулата који су важили за друге европске националне филологије а који су примјењивани и у славистици. Зато ћемо овдје навести имена главних ауторитета славистике из прве половине деветнаестог вијека, навести нека од њихових главних дјела и апострофирати кључне поставке њихове филолошке дјелатности.

Славистика, као и друге европске филологије настале крајем осамнаестог и почетком деветнаестог вијека, произилази из Хердерових идеја, нарочито оних изложених у дјелима *Гласови народа у њесмама* (1778/79) и *Идеје о филозофији историје човечанства* (1784–1791). Према Хердеровим схватањима, кроз језик се испољава идентитет једног народа, по језицима које су створили народи се међусобно разликују, коначно, кроз језик еманира дух једног народа. У основи исто становиште, по духу хердеровско, износи и Доситеј Обрадовић у свом чувеном програмском манифесту *Писмо љубезном Хараламију* (1783), у којем се налазе и оне чувене ријечи, изнесене са строгошћу формуле: *закон и вера могу се промениџи, а род и језик никада* (Обрадовић 2002: 61). На овај Доситејев текст треба гледати и као на један од најважнијих у процесу заснивања србистике. Јозеф Добровски (1753–1829), Чех по националној припадности, католички опат, ужива статус *ѡаѡријарха славистике*; у својој књизи *Историја*

чешког језика и књижевности (1792) он је донио и сажет приказ главних нарјечја словенског језика. Значајни су и његови зборници *Slavin* (1808) и *Slovanka* (1814/1815); у овим зборницима проширују се и систематизују знања о Словеима. Управо у овом другом двотомном зборнику први пут се сусреће термин *србистика* (*serbica*) као назив за српску филологију. Јернеј Копитар (1780 – 1844), цензор за словенске књиге, библиотекар Дворске библиотеке у Бечу, ментор Вука Караџића, аутор је рада под насловом *Патриотске фашизије једног Словена* (1810), који је од посебног значаја за славистику. Прво име словенске филологије уопште је Словак Павел Јозеф Шафарик (1795 – 1861). Важан стваралачки период свога живота Шафарик је провео у Новом Саду (1819 – 1833) као професор и директор Српске православне гимназије. За вријеме боравка у Новом Саду настала је његова *Историја словенског језика и књижевности према свим нарјечјима*, објављена у Пешти 1826. године на њемачком језику. Једна од кључних личности славистике из средине деветнаестог вијека јесте Словенац Франц Миклошич, оснивач Катедре за славистику у Бечу и аутор гласовите *Упоредне граматице словенских језика* (1852). Еволутивни пут кристализација спознаја о Словенима у оквирима словенске филологије може се видјети из наслова двију важних књига. Прва је Шафарикова *Историја словенског језика и књижевности према свим нарјечјима*, у којој се заступа став да Словени имају један заједнички језик који има различита (етничка маркирана) нарјечја. Друга је Миклошичева *Упоредна грамика словеских језика*, према којој словенски народи имају своје посебне, иако блиске језике. На први поглед различите, ове двије концепције се међусобно не искључују. Без обзира на то да ли се језици словенских народа третирају као дијелови једне интегралне цјелине или као посебни језици једне шире лингвистичке заједнице, границе између нарјечја/језика установљене су по научним критеријумима.

Водећи слависти прве половине деветнаестог вијека српски језик изједначавају са штокавским нарјечјем. О том питању међу њима нема никаквих неслагања. У славистици овог периода постоје одређене неподударности приликом идентификовања етничког карактера чакавског и кајкавског нарјечја. Те разлике, као мање важне за нашу тему, овдје остављамо по страни.

5.

Филолошка мисао Вука Караџића у потпуности се наслања на славистичку науку прве половине 19. вијека. И славистика и из ње произ-

ашла србистика уважавају критеријуме на којима почивају филологије европских народа. Вук Караџић српски језик изједначава са штокавским нарјечјем, у оквиру којег постоје разлике с обзиром на изговор јата. „Вукова концепција о етничким границама српског језика је најужа, али је она са лингвистичког и етничког становишта, и синхроно и дијахроно, најтачнија“ (Маројевић 2011: 18). Ијекавски или јужни дијалект, језик свога завичаја, онај који је најбоље познавао, Вук узима за основицу српског књижевног језика. Будући да се народи разликују према језицима које су створили, што је ондашњи и данашњи европски критеријум, Срби су сви они који говоре српским језиком/штокавским нарјечјем, без обзира на професионалну припадност и на државу у којој живе. Срба, вуковски речено, има *трију закона*: грчког, римског и турског. С обзиром на геополитичку и државну издиференцираност Балкана, српски народ је живио и данас живи у више различитих држава. Карактеристика српског језика је та што употребљава два писма: ћирилицом се служе Срби православци, а латиницом Срби католичке вјероисповијести. Од ових својих базичних одређења, током свога полувјековног дјеловања, Вук Караџић никад није одустао. Језик српског народа у свим његовим књигама назива се само и искључиво српски језик.

6.

Прва и најзначајнија књига вође илирског покрета Људевита Гаја *Крајка основа хорвајско-славенскога правописања* (1830) такође је укотвљена у славистици. Према томе, у раној фази свога рада, држећи се научних принципа, он разликује српски и хрватски језик. Његова касније одбачена реформа латиничног писма односи се на хрватски језик. Међутим, у вријеме илирског покрета (1835–1843) међу Хрватима долази до радикалног заокрета у поимању језичке стварности на Балкану, који ће далекосежно имати важне стратешке импликације. Према новој филолошко-политичкој оптици илираца сви Јужни Словени су један народ, Илири, који треба да се служе, једним, илирским језиком. Тај, наводно заједнички језик подударан је са најраспрострањенијим нарјечјем на овај начин конструисаног илирског језика, односно штокавским нарјечјем. Када се, међутим, са ове „аргументације“ раскрије магла манипулативности, мијешања идентитета на које није пристао ниједан од народа на које се та пројекција односила, бјелодано је слједеће: Хрвати средином деветнаестог вијека напуштају властити језик, и прихватају српски за свој књижевни језик. Идеје илираца нису прихваћене међу Србима, а

најенергичније су их одбацили Јован Суботић и Теодор Павловић, тада млади прваци Матице српске. Док је међу Србима пулсирала српска мисао, заснована на српском филолошком програму, илирске идеје су приказиване у њиховом правом свјетлу. Посљедњи одјељак приступне *Академске беседе* Љубомира Стојановића посвећен је анализирању тог, како Стојановић истиче, политичког пројекта, који је нанео штету природној коегзистенцији блиских балканских народа. Један од посљедњих напора да се демистификује илирски покрет и укаже на стварну природу илирских идеја учинио је Јован Дучић у расправи *Југословенска идеологија*, објављеној 1942. године у *Американском Србобрану*. У више својих књига из српске филологије, објављених у посљедње двије деценије, Петар Милосављевић је свестрано анализирао стварне намјере илирског покрета. Он је указао на политичку позадину у дјеловању илираца те на штету које су те идеје, будући уграђене у сербокроатистику, нанијеле српском народу.

7.

У отпору према политичким концепцијама илираца о заједништву јужнословенских народа, Јован Суботић и Теодор Павловић креирали су специфичну, српску идеју југословенства. Под југословенством они су подразумевали природну сарадњу и савез блиских јужнословенских народа: Бугара, Срба, Хрвата и Словенаца, у којој не би биле потрте индивидуалности ових етничких заједница и разлике међу њима. Артикулисана у петој деценији деветнаестог вијека, српска платформа заједништва јужнословенских народа, конкретно оживотворење почела је добијати почетком двадесетог вијека. Међутим, због сукоба Бугара и Срба у Другом балканском рату, српско југословенство Павловића и Суботића потиснуто је у други план и неће играти никакву улогу у стварању потоњих југословенских државних заједница. Српска идеја југословенства, уз све разлике, комплементарна је са нововјековном српском политичком идејом, чији је утемељивач био гроф Ђорђе Браковић (1645–1711). Зашто ове двије политичке концепције нису противне једна другој? Зато што почивају на српској мисли и србистици.

Много им је супротстављена, међутим, хрватска идеја југословенства. Хрватска идеја југословенства интегралног је карактера и само је други политички модел за реализацију идеја илирског покрета. Главни њени заступници су Витезовић, Старчевић и Штросмајер. Наречена политичка доктрина, из које су Бугари искључени (јер нису били у саставу

Аустрије), почивала је на тези да су Срби и Хрвати један народ који има један језик и резултирало је замућивањем односа међу њима, фалсификатима и неистинама, а затим и сукобима. Хрватска концепција југословенства у основи је аустријски политички пројекат, а захваљујући њеном тријумфу у двадесетом вијеку (обје југословенске државе на њој су почивале), побједила је и сербокroatистика, као (и) српска филолошка парадигма. Трагикомично је што се официјелна српска политика, током двадесетог вијека карактерисана као унитаристичка и хегемонистичка, чак и у посљедњој деценији тог вијека залагала за очување идеје југословенства која је туђа и антисрпска. За разумијевање ових политичких концепција и везе између политике и филологије од великог је значаја вишеструко драгоцјена књига Петра Милосављевића *Идеје југословенства и српска мисао* (2006).

8.

Утемељујући сербокroatистику, Ватрослав Јагић се, као проводилац аустријских политичких и државних интереса, више понашао као идеолог и политичар а мање као научник. Скоро читаву другу половину деветнаестог вијека словио је за водећег слависту. Био је шеф Катедре за славистику у Бечу те уредник часописа *Архив за словенску филологију*. Који су основни постулати Јагићеве сербокroatистичке филолошке парадигме? Према *великом Јагићу* Срби и Хрвати су један народ који говори једним језиком. Овај један народ са два имена, према овом филологу у служби политике, разликује се по вјери: Срби су православци, Хрвати католици. Срби пишу ћирилицом, Хрвати латиницом. Ако се ова одређења сагледају из перспективе славистике, лако ће се увидјети њихова неодрживост. Прије свега, Јагићева парадигма негира општеевропски критеријум према коме се народи разликују по језицима које су створили. Српскохрватски језик, како Јагић, поступком преименовања, назива српски језик, јединствен је примјер језика у чијем имену су садржане двије етничке компоненте. Неодржива је и тврдња према којој су два народа створила наводно један језик и опет остали посебни народи, што заправо имплицира Јагићева симулација. Такође, многи европски народи су мултиконфесионални, због чега се вјерска никако и нигдје не изједначава са етничком припадношћу.

Поред Јагића, један од утемељивача сербокroatистичке филолошке парадигме јесте и српски филолог Ђуро Даничић. Даничић је 1847. године објавио чувену књигу *Раџ за српски језик и њавојис*, чиме се

сврстао у ред најзначајнијих Вукових сарадника и блискомишљеника. Десет година касније, 1857. године, Даничић је објавио дјело *Разлике између српског и хрватског језика*. Попут тада угледног научника Франца Миклошича, и Даничић је хрватски језик идентификовао са чакавским нарјечјем, а српски, са штокавским. Међутим, у Даничићевом раду долази до коперниканског заокрета. Од водећег србисте, он ће постати један од главних заступника сербокroatистике. Даничић ће се 1867. године, на Штросмајеров позив, преселити у Загреб и постати тајник Југословенске академије знаности и умјетности и уредник *Рјечника хрватског или српског језика*.

9.

Готово један и по вијек истрајава се на изневјеравању филолошких ставова најзначајнијег српског филолога Вука Караџића. Вукова главна становишта о српском народу, његовом језику и књижевности, перманентно бивају обликована у једној изразито манипулативној, метанаративној равни. Приписивани су му ставови које никад није прихватио, истицане наводне заслуге које су заправо поништавале његова становишта. Највећи српски лингвистички ауторитети у поствуковском периоду – Ђуро Даничић, Александар Белић и Павле Ивић, да само њих поменемо – представљали су се као Вукови сљедбеници а да то истински нису били. Као Вуков сљедбеник, *хрватски вуковац*, декларисао се и Ватрослав Јагић. У тексту *Јагић о српским шемама* Петар Милосављевић је аргументовано, низом необоривих примјера, упоредном анализом Вукових и Јагићевих филолошких ставова, показао сву њихову различитост (Милосављевић 1996: 121–148).

У том пројектованом сербокroatистичком кривотворењу Вуковог филолошког рада, акценат је стављан, посебно у југословенском периоду, на његов допринос народном и језичком јединству Срба и Хрвата. Александар Белић у своме тексту *Вук ујединилац Срба и Хрвата у књижевном језику*, поред осталог, каже и сљедеће: „(...) То је било за Вука довољно да се роди код њега мисао о заједничком књижевном језику и Срба и Хрвата. На њој је он после упорно радио док је није остварио“ (Белић 1998: 288-289). На више мјеста, у духу владајуће филолошке доктрине, Павле Ивић погрешно интерпретира Вука. На примјер, Вуково истицање мултиконфесионалног карактера српског народа Ивић види као његов романтичарски занос и жељу за увећавањем властитог народа. Вуков потпис на бечки Књижевни договор, најугледнији српски лингви-

ста друге половине двадесетог вијека тумачи као „потпис под схватање да су Срби и Хрвати један народ“ (Ивић 1991: 246).

Српски филолози који у посљедњих двадесет година истрајавају у обнови србистике, примарно настоје да обнове филолошку мисао Вука Караџића. У тим напорима Вуково дјело је незамјениви камен темељац, а Вук један од најчешће помињаних филолошких ауторитета.

10.

Напуштајући свој језик и језик свога завичаја, илирци су у четвртој деценији деветнаестог вијека прихватили српски за свој књижевни језик. Језик за који су се определијели из дугорочних (стратешки добро маскираних) националних интереса, они нису звали српским језиком. Тако је отпочео процес једноиповјековног преименовања српског језика и самим тим нарушавања његовог идентитета. Поводом назива *илирски језик* једна важна напомена може бити интересантна за откривање политичке позадине илирског покрета. У осамнаестом вијеку назив *Илири* био је синоним за Србе. Чувене привилегије које су гарантовале Србима привилеговани статус у Аустријској царевини добили су илирски патријарси. Политичка представништва за Србе пред бечким двором звала су се *Илирска дворска дејушација* и *Илирска дворска канцеларија*. Међутим, будући да илирске идеје нису имале одјека међу Србима, Аустрија је забранила илирски покрет а назив *Илири* све више се почиње односити на Хрвате. У сербокроатистичком периоду српски језик, у лингвистичком погледу један и јединствен, појављује се под више различитих имена: *илирски*, *хрвајски* или *српски*, *српскохрвајски*, *хрвајскосрпски*, *хрвајски*, *мајтерњи*, *наш језик*, итд.

Крајем деветнаестог вијека појављују се и дјела која са сербокроатистике скидају маску заједништва, утврђујући је као чисту кроатистику. Иван Броз, кајкавац по рођењу, израдио је *Хрвајски правопис* (1892) на дјелима Вука Караџића и Ђуре Даничића. Броз је почео да саставља, а његов ујак Фрањо Ивековић завршио *Рјечник хрвајског језика* (1901), рађен на корпусу дјела Вука, Даничића, Његоша и Милана Ђ. Милићевића. Овај период је и посљедњи у коме напоредо егзистирају сербокроатистика и србистика, која ипак претеже међу српским филолозима и у националним институцијама. Виталност србистике у посљедње двије деценије деветнаестог вијека може се показати преко више илустративних примјера. Најзначајнији српски филолог тога времена Стојан Новаковић у приступној академској бесједи (1888) у новооснованој Српској краљевској академији (1886) износи идеју о нужности израде *Речника*

српског књижевног и народног језика. Под скраћеним називом *Српски речник* ова публикација ће излазити пуних шест деценија, од 1893. до 1953. године. Заслугама Стојана Новаковића, у Београду 1893. године долази до оснивања Српске књижевне задруге, националне културне институције од прворазредног значаја. На темељима аутентичне србистике и у знаку научне афирмације вуковских одређења настала је и чувена приступна *Академска беседа* (1896) Љубомира Стојановића. Ове напоре српских филолога треба схватити и као израз њиховог схватања „да Југословенска академија знаности и умјетности није никаква југословенска институција, већ хрватска институција под југословенским именом“ (Милосављевић 2007: 140).

У историји српског језика под српскохрватским именом прекретнички догађај је *Новосадски договор* из 1954. године. У тексту договора институционализован је назив *српскохрватски /хрватскосрпски* језик, али и начињен још један корак: имплицирана подјела тог језика по линији екавица – ијекавица. Према сугерисаној дистинкцији екавски је везан за Србе и ћирилицу, ијекавски за Хрвате и латиницу. Тако је филолошко-политичким странпутицама, за нешто више од једног вијека, активним учествовањем српских филолошких првака у поништавању националног идентитета, она компонента јединственог српског књижевног језика која је послужила Вуку за његову основицу, практично *исцјерана* из обима српског језика. Новосадски договор ће бити основа језичке политике у Титовој Југославији. Он ће, како је примијетио Милош Ковачевић, даље имплицирати свођење србистике на србијанистику, а сербокroatистике на чисту кроатистику.²

Након распада Југославије крајем двадесетог вијека српски језик се међу Србима поново употребљава под својим стварним именом. Међутим, модел сербокroatистичког преименовања српског језика прихватају и новонастале етничке заједнице. Како је официјелна српска филологија реаговала на ове процесе? То се може видјети из сљедећа три карактеристична примјера: а) На Другом конгресу српских ителектуалаца, у Београду 1994. године, уз снажну политичку и највишу институционалну подршку, Павле Ивић је изашао са идејом о инаугурацији екавског као јединог, чак национално обједињавајућег, стандарда српског књижевног језика; б) Српска академија наука и уметности је 1997. године наставила са објављивањем *Речника српскохрватског народног и књижевног језика*; в) Прва одлука Одбора за стандардизацију српског језика при Српској академији наука и уметности била је да се призна *бошњачки језик*,

² Милош Ковачевић о томе исцрпно пише у више својих текстова у књизи *Српски језик и српски језици*, Београд, 2003.

чиме је експлицирано легализовање преименовања српског језика под окриљем српске лингвистичке науке.

Заступници аутентичне србистике у више наврата појединачно, а нарочито у *Слову о српском језику* (1998) и у *Закључцима Новосадског скупа* (2007), нагласили су да поменути новонастали језици, научно посматрано, нису ништа друго него преименоване варијанте српског језика. Србистика је најприје, лингвистичким аргументима, оспорила тврдње да се ради о посебним језицима, а онда и наводно право народа на сопствено име (туђег) језика. Анализом више међународних докумената који третирају језичку проблематику, Милош Ковачевић је доказао да то право нигдје није записано те да *међународно признање језика* у неком политичком споразуму „не обезбјеђује статус посебног лингвистичког језика, јер се не темељи ни на једном од критеријума научног лингвистичког идентитета једнога језика“ (Ковачевић 2012: 18).

11.

За обнову србистике на плану књижевноисторијског проучавања и представљања српске књижевности, од капиталног значаја су књиге Петра Милосављевића *Систем српске књижевности* (1996) и *Други ток српске књижевности* (2012). Ове двије комплементарне књиге, заједно, могу се сматрати историјом књижевноисторијског проучавања српске књижевности. О најзнатнијим историчарима српске књижевности и њиховим дјелима деценијама се уопште није писало, осим површно, јубиларим поводима. Највредније књижевноисторијске синтезе овај аутор је сагледао у контексту укупног развоја овог вида проучавања српске књижевности. Милосављевић је интерпретирао књижевноисторијске концепције на којима су засноване главне српске историје књижевности, освијетлио методе које су приликом њихове израде кориштене те издвојио више модела представљања српске књижевности у двовјековној традицији њеног проучавања.

Милосављевић је нарочиту пажњу усредредио на два питања: а) корпус српске књижевности и б) периодизацију српске књижевности.

Проблем корпуса српске књижевности ријешили су већ поменути први слависти на почетку деветнаестог вијека. Јернеј Копитар у свом тексту *Патриоистике фанџазије једног Словена* и Павел Јозеф Шафарик у *Историји словенског језика и књижевности према свим нарјечјима* установили су да се српска књижевност састоји од два дијела, једног који су створили Срби православци и другог који су створили Срби католици. На том моделу почивале су готово све историје српске књижевности до Другог свјетског рата. Овај модел примијењен је у главним књижевноисторијским синтезама

српске литературе чији су аутори Стојан Новаковић, Павле Поповић, Тихомир Остојић и други. С развојем српске књижевне историје у деветнаестом вијеку установљена је и подјела цјелокупне српске књижевне баштине на четири веће цјелине: стару, народну, средњу и нову књижевност.

Књижевноисторијски концепт супротан овоме имлицирао је Вагрослав Јагић, а реализовао Ђуро Шурмин. Овај хрватски књижевни историчар у Загребу 1898. године издаје *Повијести књижевности хрватске и српске*, у којој је српска књижевност сведена само на два дијела: стару и нову књижевност. Народна је проглашена за заједничку - српскохрватску, док је дубровачка књижевност третирана као искључиво хрватска. Шурминов књижевноисторијски концепт потпуно ће тријумфовати у другој Југославији, у којој ће се српска књижевност објављивати и књижевноисторијски презентовати без дубровачке књижевности. То се види по главној едицији из тог раздобља *Српској књижевности у сто књига* као и по *Историји српске књижевности* (1983) Јована Деретића. Паралелно са овом српском едицијом објављивана је и колекција *Пет стогодиња хрватске књижевности*, у оквиру које је дубровачкој књижевности припало стожерно мјесто.

Историје српске књижевности које су својим концептом одударале од овог политички и институционално фаворизованог обрасца, маргинализоване су и нису прештампаване. Главне творевине из овог домена српске науке о књижевности још увијек су скоро недоступне. Зато је Петар Милосављевић и коципирао едицију *Историје и историјски прегледи српске књижевности*,³ у којој би биле поново објављене главне историје српске књижевности, али и мноштво краћих а махом заборављених и недоступних текстова књижевноисторијске провенијенције. Овај Милосављевићев пројекат, нажалост, још није реализован, али се 2004. године појавила књига под насловом *Историја српске књижевности* Павела Јозефа Шафарика. Здружене двије репрезентативне националне институције и један издавач од великог угледа (Матица српска, Српска књижевна задруга и Завод за уџбенике и наставна средства) потписани су као њени издавачи. Шафарик је једно од највећих имена славистике свих времена и први аутор који је написао историју српске књижевности. Поменута његова књига на српском језику не одражава вјерно његову књижевноисторијску концепцију на основу које је сагледавао и представљао српску књижевност. У књизи је донесен само Шафариков приказ књижевности православних Срба, али судећи по наслову књиге (*Историја српске књижевности*) и изостанку релевантног поговора или предговора који се подразумејева за издања овога значаја, рекло би се да је,

³ Видјети детаљније о овоме у књигама Петра Милосављевића *Систем српске књижевности*, Приштина, 1996. године и *Други шок српске књижевности*, Београд, 2012.

по овом слависти, то и једини дио српске књижевности. Такав поступак је некоректан и према Шафарику, али и према научно утемељеној истини. А истина, као што смо већ нагласили, јесте да Шафарик представља српску књижевност као корпус састављен од два дијела: од књижевности православних Срба и од књижевности Срба католичке вјероисповијести.

12.

Ни српску граматологију (наука о писмима) у сербокroatистици и савременој србистици нису мимоишли парадокси. У таквом контексту се дешава да једна компонента српске културне традиције, ћирилица, буде изједачена са укупним националним идентитетом, при чему се, агресивним настојањима, латиница, као друго српско писмо и репрезент значајног дијела српске духовне баштине, прогласи ћирилице конкурентским и несрпским, односно хрватским писмом. На тај начин се слиједи сербократистичка традиција, чији је у овом погледу творац Вагрослав Јагић, а која је *озакоњена Новосадским договором*.

Деценијама се истрајавало на метанарацији да је Вук творац српске ћирилице, Гај хрватске латинице. Тако се, на штету његових претходника, пренаглашавао Вуков допринос у обликовању ћирилице, а потцењивало учешће у стварању данашње латинице. Тим манипулацијама се заправо негирало српско право на латинично писмо и на културну традицију коју су на њему створили Срби католици, а у двадесетом вијеку и православни Срби. Из Милосављевићеве књиге *Српска писма* види се да Гај није аутор латинице којом се данас користе Срби те да Вуков (и Даничићев) допринос у реформи тог писма не треба пренебрегавати. У *Слову о српском језику* и *Закључцима Новосадског скупа* потенцира се став о ћирилице и латинице као српским писмима.

13.

Из свега овдје, на крајње сажет начин, изложеног види се да у српској филологији данас постоји оријентација која наставља традицију вуковске србистике и која на идентитет српског народа и српског језика те цијеловитост српске књижевности гледа из перспективе аутентичне србистике. У почетној фази обнове србистике најприје је требало објелоданити пројектовано систематски запретену властиту традицију. Питање опстанка српског народа и извјесност његове борбе за очување цијелови-

тости националног идентитета везано је за повратак србистици. У више радова уврштених у ову књигу, надамо се, убједљиво је показано да је управо у филологији припремано оно што се у трагичном двадесетом вијеку Србима дешавало: губљење људских живота, етничких територија и властите културне традиције. И мора се признати, ма колико да то било болно, у свему томе су учествовали водећи српски филолози и кључне националне институције. То је преседан, колико знамо, који није карактеристичан за још неки европски народ. Повратак србистици посљедично ће резултирати рационалнијим сагледавањем прошлости те одговорнијим пројектовањем будућности!

Литература

- БЕЛИЋ 1998: Александар Белић, *О великим ствараоцима*, Београд.
- МАРОЈЕВИЋ 2011: Радмило Маројевић, *Српска љолићика о етносу, језику, књижевном стандарду и писму*, Бањалука.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ 1996: Петар Милосављевић, *Систем српске књижевности*, Приштина.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ 2007: Петар Милосављевић, *Српско пишање и србистици*, Нови Сад.
- ОБРАДОВИЋ 2002: Доситеј Обрадовић, „Писмо Харалампију“, у: Петар Милосављевић, *Срби и њихов језик*, Београд.
- ИВИЋ 1991: Павле Ивић, *О Вуку Караџићу*, Сремски Карловци – Нови Сад.
- КОВАЧЕВИЋ 2012: Милош Ковачевић, „Постоји ли право народа на сопствено име језика“, *Крајина*, број 33-34, Бањалука.

Duško V. Pevulja

THE RESTORATION OF SERBIAN PHILOLOGICAL TRADITION

Summary

The contemporary moment of Serbian philology is analyzed in the paper. It is demonstrated that today there is a division between institutional Serbian philology, which basically does not stem from the Serbian philological

tradition, and authentic Serbian Studies, that affirm and continue the authentic philological thoughts of its founder Vuk Karadžić. The authentic Serbian Studies in the manner of Vuk Karadžić are promoted by university professors Petar Milosavljević, Radmilo Marojević and Miloš Kovačević. A brief survey of the Serbian Studies restoration in the last two decades is demonstrated in the paper. The similarities between founding philological views of restored and Vuk's Serbian Studies, as well as the differences of these attitudes with nominally Serbian, anti-Vuk contemporary institutional Serbian philology are emphasized.

Key words: Vuk Stefanović Karadžić, Serbian Studies, Serbian philological tradition, Slavic Studies, Petar Milosavljević, Radmilo Marojević, Miloš Kovačević, restoration of Serbian Studies, institutional Serbian Studies.